

Kənan Hacı

Mənim uşaqlığım oyuncaqlar dünyasından ibarət olmayıb. Üç-dörd yaşlarımdan anam mənə gecələr nağıllar danışmış, o nağıllar ruhumda fırtınalar yaradıb, yuxularıma, balaca dünyama rəng qatıb. Ta kiçik yaşlarımdan yaşadığım dünyadan başqa ayrıca bir dünyam olub. Atam neftçi idi, anam dil-ədəbiyyat müəlliməsi. Atam denizdən qayıdanda ondan mənə teatra aparmağını xahiş edirdim. O da mənim arzularımı yerinə yetirirdi. Birca televiziya tamaşasını da buraxmazdım, sonra günlərlə həmin tamaşaların təsiri altında gəzib-dolaşardım. O tamaşalar mənim uşaq ağımda müxtəlif assosiasiyalar yaradardı, o anlaşılmaz hislərdən heç cür baş çıxara bilmirdim. Məni belə tərbiyə ediblər, belə böyüdüblər...

80-ci illəri xatırlayıram. Sənətin (bütün sahələrdə) çiçəkləndiyi illər... on bir yaşım vardı, unudulmaz yazıçımız İlyas Əfəndiyevin altı cildliyini artıq oxuyub bitirmişdim. İlyas Əfəndiyev Azərbaycan ədəbiyyatından oxuduğum ilk yazıçı olub - mənim balaca ürəyimdə ədəbiyyat sevgisi yaradan böyük yazıçı... Bir müddət bundan əvvəl məni İctimai Televiziyaya İlyas Əfəndiyev yaradıcılığı haqqında

yirdilər. Aradan uzun illər keçib, mən hələ də anlaşıqla, bitib-tükənməyən alqışlarla keçən o tamaşanı unuda bilmirəm. Əgər zaman hər şeyi amansızcasına keçmiş edirsə, xatırlamaqdan gözəl nə ola bilər? O tamaşanın mənə oyatdığı intehası duyğular hələ də ürəyimi isitməkdədir. Mənim teatra, sənətə olan sevgimin ən uca zirvəsi idi o tamaşa. O tamaşanın rejissoru görkəmli teatr rejissoru, Xalq artisti Mərahim Fərzəlibəyov idi.

Rejissorun mizanları mükəmməl idi. O, səhnə imkanlarından maksimum dərəcədə istifadə edərək qəhrəmanlarının zəngin daxili aləmini açmağa müvəffəq olmuşdu. Səhnədə zahiri pafosa, təbiiliyə xələl gətirən hərəkətlərə rast gəlmək mümkün deyildi. Aktyorlar surətlərin daxili aləmini açmaq üçün həm fərdi cizgilər tapır, həm də öz oyunları ilə bir-birini tamamlayırdılar. Bu yazıda həmin tamaşa haqqında yazmaq fikrim yoxdur,

qa aparıb çıxarıb. Burada Dövlət Teatr, Musiqi Kinematografiya İnstitutunun rejissorluq fakültəsinə daxil olub. Dünya şöhrətli rejissor, SSRİ xalq artisti, professor Georgi Tovstonoqovdan beş il (1970-1975) seçdiyi ixtisasın incəliklərini öyrənib. Diplom işi kimi Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrının rus bölməsində dramaturq Maykl Stüartın Bəstəkar Cerri Germanın "Hello Doli" müzikli-ope-rettasını tamaşaya hazırlayıb. İnstitutda təhsilini başa vurandan sonra təyinatı Çeçenistanın paytaxtı Grozni şəhərindəki M. Lermontov adına Dövlət Rus Dram Teatrına verilib. Mövcud təyinat qaydasına əsasən iki il bu teatrda quruluşçu rejissor işləyib (16 noyabr 1975 - 18 avqust 1977). Bu təcrübəli kollektivdə Tennessi Uilyamsın "Arzu tramvayı" dramına, Jan Batist Molyerin "Tartuf" komediyasına, Boris Vasilyevin "Qış gecəsinin nağılı" pyesinə, Alla So-

Onun uğurlu taleyi

Xalq artisti Mərahim Fərzəlibəyovun sənət yoluna bir baxış

zamanında böyük rezonans doğurmuş "Bizim qərribə taleyimiz" haqqında xeyli sayda yazılar yazılıb. Xatırlayıram, görkəmli yazıçımız Hidayət bu tamaşaya baxdıq-

kolovanın "Faryatevin fantaziyası" psixoloji tragikomedyasına, Yevgeni Sefip və Nikolay Novitskinin "Yegelyanın səadəti", uşaqlar üçün Sergey Mixalkovun "Lovğa

günlərlə, aylarla öz içində daşıyır, ona ştrixlər əlavə edir, ideyanın inkişafı üçün müxtəlif formalar axtarır və tapır. Bu baxımdan, rejissor dramaturqun müttəfiqidir. Rejissor dramaturqun kağız üzərində təsvir etdiyi aləmi canlı həyata tətbiq edən yaradıcı simadır.

Mərahim müəllimlə tez-tez sənət söhbətlərimiz olur. Mən həmişə onu daxilən narahat görmüşəm, o, çayxanada adi söhbətlərimiz zamanı belə quruluş verdiyi tamaşanın detalları üzərində düşünür. Bəzən hansısa bir ideya haqqında danışır və mənə, görkəmli dramaturqumuz Firuz Mustafa ilə də fikirlərini bölüşür, "bunu bu formada etsəm, sizcə, necə alınar" deyərək bizim də münasibət bildirməyimizi istəyir. Onun zəngin mütaliəsi məni həmişə heyretləndirir. Əslində, heyretlənməsi fakt deyil, rejissorun bazası zəngin olmasa, o, heç bir yaradıcı iş görə bilməz. Dərd burasındadır ki, bugünkü rejissorlarımızın, aktyorlarımızın əksəriyyəti kitabdan, mütaliədən uzaq düşüblər.

quruluşunda Akademik Teatrın səhnəsində nümayiş olundu. Hər üç tamaşa haqqında ayrıca yazılar yazdım. Buna görə təkrara ehtiyac görmürəm. Son iki tamaşa Bakı Bələdiyyə Teatrının tamaşaları idi. Mərahim müəllim hal-hazırda bu teatrın baş rejissoru kimi fəaliyyət göstərir. Təəssüf ki, teatrın ayrıca binası olmadığından hazırlanan tamaşalar bir-iki dəfə göstərilir. Bu da sənətkarı ruhdan salmır, əvvəlki yaradıcılıq şövqü ilə çalışır. Həftə ərzində bir-iki dəfə "Teatra"da görüşürük, həmişə də çantasında kitab götürürəm. Oxuyur, mütaliə edir. Sözün açığı, çantasında kitab gəzdiren rejissora, aktyora nadir hallarda rast gəlmişəm. Onlardan biri də görkəmli rejissorumuz Mərahim müəllimdir. İntellektual inkişaf və yaradıcılıq intellektin dinamik təbiətini qəbul etməklə baş verir. İntellekt yaradıcılıq mexanzminin işləməsi üçün vacib elementdir. Mərahim müəllimin intellekti quruluş verdiyi tamaşalarda qabarıq şəkildə özünü göstərir.

Çingiz Aytamatov yaradıcılığına vurğunluğumu bildiyindən bu yaxınlarda böyük yazıçının "Dağlar yıxılanda" kitabını mənə hədiyyə etdi. Bu da mənə xoş bir sürpriz oldu. Hər dəfə görüşəndə soruşur ki, kitabı oxumağa başlamısan? Bakı Expo Mərkəzində keçirilən Kitab Sərgisində "Ana tarla" tamaşasından kiçik bir səhnə nümayiş olundu. Orada Xalq yazıçısı Elçinlə görüşdük. Mərahim müəllim də orada idi. Elçin müəllim "Məhv olmuş gündəliklər" haqqında yazdığım məqaləni xüsusi qeyd etdi mənə təşəkkürünü bildirdi. O tamaşa məhz Mərahim Fərzəlibəyovun quruluşunda yəni-dən səhnəyə qayıtdı. Elçin müəllim dedi ki, səhnədə yağışın yağması ilə çöldə yağın yağması çox gözəl əlaqələndirmisən. Dedim bu, birbaşa Mərahim müəllimin xidmətidir, o yağış səpələyəndə sanki zalda da payız nəfəsi, yağışın qoxusu hiss olunurdu...

Çingiz Aytamatov yaradıcılığına vurğunluğumu bildiyindən bu yaxınlarda böyük yazıçının "Dağlar yıxılanda" kitabını mənə hədiyyə etdi. Bu da mənə xoş bir sürpriz oldu. Hər dəfə görüşəndə soruşur ki, kitabı oxumağa başlamısan? Bakı Expo Mərkəzində keçirilən Kitab Sərgisində "Ana tarla" tamaşasından kiçik bir səhnə nümayiş olundu. Orada Xalq yazıçısı Elçinlə görüşdük. Mərahim müəllim də orada idi. Elçin müəllim "Məhv olmuş gündəliklər" haqqında yazdığım məqaləni xüsusi qeyd etdi mənə təşəkkürünü bildirdi. O tamaşa məhz Mərahim Fərzəlibəyovun quruluşunda yəni-dən səhnəyə qayıtdı. Elçin müəllim dedi ki, səhnədə yağışın yağması ilə çöldə yağın yağması çox gözəl əlaqələndirmisən. Dedim bu, birbaşa Mərahim müəllimin xidmətidir, o yağış səpələyəndə sanki zalda da payız nəfəsi, yağışın qoxusu hiss olunurdu...

danışmağa dəvət edəndə bu sevgimin tarixçəsini danışdım. Bir də "Bizim qərribə taleyimiz"dən danışdım. 1986-cı ildə Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında İlyas Əfəndiyevin "Bizim qərribə taleyimiz" tamaşası göstərilirdi. Buna qədər "Unuda bilmirəm" tamaşası xalqın böyük sevgisini qazanmışdı. Bu tamaşa sırf psixoloji əsərdir. Müxtəlif səciyyəli insanların mənəviyyatındakı çarpışmalar, onların bir-biri ilə, yaxud özlərinin daxili ikilik və ziddiyyətləri ilə apardığı mübarizə əsərin aparıcı konfliktini təşkil edir. Bu mübarizələr sadə məişət məsələləri ilə məhdudlaşsa idi, əsərin bədii siqləti azalardı. Lakin müəllif məişət məsələlərini günün və dövrün aktual hadisələri ilə çarpazlaşdırdığına görə əsərin təsir dairəsi genişlənir, məsələlər ailə çərçivəsindən çıxaraq ictimai mənə kəsb edir. Nərinlə Kamranın saf, təmənnaslıq sevgisi tamaşaçıda bu obrazlara qarşı böyük rəğbət hissi oyadır.

Zaman ötüb keçir, tale onları hansı yollardan keçirir? Həyatda yenedəmi onların yolları kəsişir? İlyas Əfəndiyev "Unuda bilmirəm" in davamını yazdı - "Bizim qərribə taleyimiz". Xatırlayıram, tamaşaçıları necə intizarla bu tamaşanı gözlə-

dan sonra İlyas Əfəndiyevə mətbuatda açıq məktub yazmışdı və o məktubda tamaşanın uğuru haqqında dəyərli fikirlərini bildirmişdi.

Məqsədini ömrünün qırx ilini Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Teatrına həsr etmiş, bu teatrın səhnəsində saysız-hesabsız tamaşalar hazırlamış böyük səhnə xadimi, əvəzolunmaz rejissor Mərahim Fərzəlibəyovun sənət taleyinin müxtəlif məqamlarına işıq tutmaqdır.

Mərahim Fərzəlibəyov hələ orta məktəb illərindən teatra maraq göstərmiş. O zaman 26-ların adını daşıyan Mədəniyyət sarayının Xalq teatrında hazırlanan tamaşalarda epizodik rollar oynayıb, səhnənin seyrinə düşüb. Bu seyr, cazibə onu Sankt-Peterbur-

dovşan" nağılına maraqlı səhnə quruluşları verib. Sonra bir müddət Sumqayıt Dövlət Dram Teatrında baş rejissor kimi fəaliyyət göstərmiş. 1981-ci ildən taleyini Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Teatrına bağlayıb. Onun sənət ulduzu bu teatrda parlayıb.

Rejissorun işində başlıca estetik prinsip pyesə - materiala yaradıcı münasibət, ideyanın görümlü olması üçün orijinal detalların tapılması, nəticədə tamaşanın ideya bədii həllinin uğurlu təqdimatıdır. Mərahim Fərzəlibəyovun bütün tamaşaları bu qəbil bənzərsiz tapıntılarla zəngindir. Məhz bu səbəbdən onun quruluş verdiyi tamaşalar seyrçilər tərəfindən sevilir, yaddaşlarda dərin iz buraxır. Mərahim müəllim quruluş verdiyi tamaşanı

Bu, sənət adamı üçün bağışlanmaz günahdır. Sənətkar öz ruhunu qidalandırmırsa yaradıcı impulsunu haradan ala bilər? Mərahim müəllim quruluş verdiyi tamaşalar haqqında o qədər həyəcanla, entuziazmla danışır ki, onun sənətlə, səhnə ilə nəfəs aldığı görünür. Sözün əsl mənasında sənət fədaisi ilə üz-üzə dayandığını hiss edirsən, o duyğular sənə də sirayət edir, sehlənir-sən, sən də özünü bu sənətin içində hiss edirsən, səhnəni onunla bərabər hiss edirsən.

Son dövrlər onun quruluş verdiyi bir neçə tamaşaya baxdım. Həsən Həsənovun "Qürbətədən gələn məktublar", Çingiz Aytamatovun "Ana tarla", İlyas Əfəndiyevin "Məhv olmuş gündəliklər" tamaşaları onun

Bilmirəm, bəlkə də bu yazı Mərahim müəllim haqqında gələcəkdə yazılacaq kitabın proloqudur. Uzun müddətdir ki, Azərbaycan teatrında mərhələ yaratmış bu görkəmli rejissorun sənət yolu haqqında sistemli bir yazı yazmaq haqqında düşünürəm. Şübhəsiz, bu kiçik yazıda onun teatrda, televiziya, kinoda gördüyü işlərin miqyasını tam əhatə etmək mümkün-süzdür. Azərbaycan teatrının inkişafına böyük töhfələr verməyi canlı klassikimiz haqqında daha geniş həcmli əsərlər yazılmalıdır.

Bu yazı bir başlanğıc olsun!